

Summary

Newly Discovered Items Supplementing the Lithuanian National Retrospective Bibliography

Danguolė NARKEVIČIENĖ

The article on newly registered periodical items issued until 1940. Many of them are manuscripts or copies of special duplicators (hctographs, etc.); however, this feature does not reduce their value. Despite of inconsiderable size they have a huge historical value. Very often those newspapers were issued by schoolchildren gathered into certain organizations or societies. The

literary works are the most outstanding ones. The authors of those works were writers and journalists who started publishing their articles in the newspapers at the beginning of their carriers. The *Chronicle* rubrics are the most interesting not only to the regional researchers.

The newly found periodicals were registered after being found in the state libraries or other historical sources.

UDK 002.2(474.5)(=71)(091)

655.4/5(474.5)(=71)(091)

XV–XVII a. LDK lotyniškų knygų statistinė analizė

Daiva NARBUTIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Žygimantų g. 1/8, LT-01102 Vilnius,
el. p. narbutiene@mab.lt

Ankstesniuose *Bibliografijos* metininkuose buvo rašyta kai kuriais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškos spaudos aspektais¹. Tuose straipsniuose apibrėžtas lotyniškos knygos tyrinėjimo laukas, aptarti LDK lotyniškų knygų repertuaro sudarymo kriterijai.

Šiuokart pravartu būtų žvilgtinti į to laikotarpio lotyniškos spaudos visetą, įvertinant jo santykį su kitomis kalbomis spausdintomis senosios Lietuvos knygomis. Humanitarų mokslo darbuose vyraujanti nuomonė apie ypatingą LDK kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo polonizacijos, vykusios antroje XVI a. pusėje–XVII a. mas-tą, yra pagrįsta svarbiais politiniais įvykiais. Tačiau raštijos ir spaudos paveldo tyrinėjimai, ypač statistiniai duomenys, liudytų kitokias kultūrinio gyvenimo tendencijas. Žinoma, drąsesnėms išvadoms, paneigiančioms nusistovėjusius to laikotarpio ideologinius vertinimus, reikalingi itin objektyvūs ir kruopštūs tyrinėjimai. Tokio objektyvumo pamatas gali būti mūsų šalyje rengiami ir leidžiami nacionalinės spaudos katalogai – lietuviškų knygų bibliografija, XVII a. lenkiškų bei XV–XVI ir XVII a. lotyniškų knygų sąrašai². Lyginamajai statistinei spaudos analizei svarbus ir baltarusių parengtas bibliografijos leidinys, pateikiantis mus dominančio laikotarpio kirilica spausdintų knygų duomenis³.

Apie XV–XVII a. LDK knygos kultūrą rašyta daug tiek mūsų tyrinėtojų (M. Ročkos, I. Lukšaitės, E. Ulčėnaitės, S. Narbuto, D. Kauno ir kt.), tiek kaimynų lenkų bei baltarusių darbuose. Nors ir bandyta apčiuopti kiekybinius įvairiomis kalbomis spausdintos LDK produkcijos rodiklius, vis dėlto, stokojant valstybinių bibliografijos rodyklių, tie lyginamieji duomenys negalėjo atspindėti tikrosios padėties. Lenkų knygotyriminkė Marija Barbara Topolska, remdamasi savo sudarytą karto-teką, ryžosi pateikti visų per šimtmetį, nuo 1553 iki 1660 m., LDK išspausdintų knygų statistinį vaizdą. Anot M. B. Topolskos, tuomet čia buvę išleista 1650 pavadinimų (1704 tomų) spaudinių, iš kurių 46% iššė lenkų kalba, 38% – lotynų, 10% – senąja slavų, likę 6% – kitomis kalbomis (lietuvių, vokiečių, italų, latvių)⁴. Tačiau manytume, jog monografijos autorė šiek tiek pervertino lyginamąjį lenkiškų knygų svorį: lotyniškų ir lenkiškų spau-

dinių pavadinimų santykis veikia krypta į lotynų kalba skelbtų veikalų pusę.

Baltarusių mokslininkas Nikolajus Nikolajevas disertacijos *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos knygos kultūra*⁵ autoreferate pagrįstai teigia, jog „knyginis LDK palikimas šiandien teisėtai laikytinas Baltarusijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos, Rusijos ir Ukrainos paveldu“. Savo tyrinėjimų objektu mokslininkas laiko visą kompleksą reiškinių, susijusių su rankraštinių ir spausdintos LDK knygos raida. Autoriaus nuostata knygos kultūrą vertinti rankraštinių ir spausdintos knygos koegzistencijos aspektu suteikia labai svarbios ir naujos informacijos apie šį reiškinį. Taip praplečiamas kirilicos knygų funkcionavimo laukas: mat netgi XVI–XVII a. rankraštinių slavų knygos vis dar buvo gaminamos ir platinamos. Na, o į lotynišką ir lenkišką knygą autorius žvelgia kaip į savotišką polonizacijos įrankį, tarnavusį „politinei liaudžiai“ – „sarmatams“, tai yra bajorams, kurių aplinkoje buvo „pagaminta“ absoliuti dauguma (devyni dešimtadaliai) lenkiškų knygų. Jo nuomone, didžioji LDK gyventojų dalis naudojos mažąja buvusio repertuaro dalimi – kirilica parašytomis knygomis, o pastarosios iki pat XVII a. vidurio savo „reikšmingumu ir apimtimi“ dominavusios LDK kultūroje. Toks vertinimas, netgi turint mintyje Baltarusijos suvestinio katalogo duomenis (iki 1650 m. LDK buvo išspausdintos tik 156 knygos senąja slavų kalba), vis dėlto neatrodo teisingas. Mūsų duomenimis, lotyniška knyga buvo labai paplitusi ne tik didikų, bajorų (arba, anot N. Nikolajev, „polonizuotų sarmatų“) bibliotekose, bet ir miestiečių bei miestelėnų knygų rinkiniuose⁶. Tad apie ypatingą knygų kuria nors kalba svorį LDK kultūroje, ko gero, derėtų kalbėti ne taip kategoriškai, labiau paisant kiekybinių rezultatų.

Šiame straipsnyje ir bus siekiama parodyti tuos kiekybinius rodiklius, atspindinčius tikresnį, didesnį LDK lotyniškos spaudos svorį, lyginant su knyga kitomis kalbomis.

Knygų repertuaro apimtį ir raidą paprastai formuoja ekonominiai, socialiniai, kultūriniai reiškiniai, jų veikiami poreikiai ir galimybės. XV–XVII amžiai Europoje pasižymėjo ypatingu tokių reiškinių dinamiškumu. Jam savitumo

teikė sąlygos knygai rasti ir skliti, o pastarosios ne visuose kraštuose buvo vienodos. Ir tai lėmė tiek kiekybinius, tiek kokybinius knyginkystės rodiklius. XVI a. spaudos lyderio vaidmuo vis dar priklausė J. Gutenbergo tėvynei – Vokietijai: čia knygų spausdinimas apėmė 140 miestų ir miestelių⁷. Ne kažin kiek nuo Vokietijos atsilikio Italija, kur mažne kiekviename mieste buvo spaustuvi⁸. Tačiau dėl griežtos Katalikų Bažnyčios cenzūros antroje XVI a. pusėje–XVII a. dauguma italų rašytojų, mokslininkų, filosofų savo knygas pradėjo spausdinti užsienyje: Anglijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, iš dalies – Prancūzijoje, Lenkijoje, vėliau – ir Nyderlanduose.

Gana palankios socialinės ir politinės sąlygos spaudai plėtoti buvo Lenkijoje, kur XVI a. pradžioje greta Krokuvos iškilo kitas spaudos centras – Vroclavas, spausdinęs protestantišką polemikinę literatūrą. Tuo tarpu Nyderlanduose padėti apsunkino nuolatinės vietos gyventojų kovos su Ispanijos karaliumi. Vis dėlto sunkumai spaudos raidą šiame Europos regione tik laikinai pristabdė. Vaduodamiesi iš Habsburgų valdžios, Nyderlandai drauge kūrė ir savą nepriklausomą spaudos sistemą. Dėl šios ir kai kurių kitų priežasčių kraštas jau antroje XVI a. pusėje išsiveržė į Europos spaudos lyderius⁹. Gera spaudinių kokybė, vietos universitetų, dailės mokyklų, bendradarbiavusių su didesnėmis spaudos įmonėmis, šlovė jau XVI a. pabaigoje į Nyderlandus atvedė pirmuosius mūsų lotyniškos knygos autorius¹⁰.

Kita to laikotarpio spaudos ypatybė buvo smarkiai didėjantis knygų, spausdinamų nacionalinėmis kalbomis, skaičius. Keliuose Europos kraštuose (Ispanijoje ir Anglijoje) ši ypatybė pasireiškė nuo pat spaudos atsiradimo¹¹. Čekijoje, kurios raštiją nuo XV a. pradžios itin stipriai veikė husitų idėjos, daugiausia buvo leidžiama čekiškų knygų. Net ir Čekijai praradus savarankiškumą, vokiškos ir lotyniškos knygos šiame krašte pradėjo išsigalėti tik XVII a. Tuo tarpu gretimoje Moravijoje lotyniški veikalai viršų buvo įgavę dar nuo XV a.¹² XVI a. pradžioje lotyniškų leidinių daugėliau išėjo ir Lenkijoje.

Apskritai apibūdinti lotyniškos ir kitokios spaudos santykį Renesanso ir baroko Europoje tebėra keblu. Antikinės literatūros ir senųjų kalbų kultą laikydami tam tikra laikotarpio kultūros žyme, nieku būdu neturėtume perdėti jos reikšmės. Iš kai kurių tyrinėjimų, taip pat negausių tos tematikos bibliografinių rodyklių galime susidaryti gana prieštarinę šito laikotarpio vaizdą. XVI ir XVII a. būta metų, kai lotyniškos spaudos pasirodydavo nepalyginamai mažiau nei knygų nacionalinėmis kalbomis. Pavyzdžiui, tai būdinga trečiam XVI a. dešimtmėčiui, taip pat pačiam XVII a. pabaigai¹³. Suprantamos ir šių reiškinų priežastys. Pirmuoju atveju turime audringuosius reformacijos metus, antruoju – prancūzų kalbos, papročių ir kultūros išsigalėjimą Europoje. Tuo tarpu XVI a. antroje pusėje–XVII a. pirmaisiais dešimtmėčiais pastebimas tam tikras lotyniškos spaudos pakili-

mas¹⁴. Kai kurie tyrinėtojai jį sieja su kontrreformacija ir aktyvia Jėzaus draugijos raiška, pasireiškusia pedagogine veikla, mokslinės ir grožinės literatūros propagavimu, teatriniais ir parateatriniais renginiais ir kt.¹⁵ Paskiuose kraštuose galėjo būti tam tikrų savitumų. Juos formavo tų kraštų politinės, kultūrinės ir pan. raidos ypatybės. Pavyzdžiui, 1501 m. iš 88 Prancūzijos knygų tik 8 buvo prancūzų kalba. 1528 m. iš 269 leidinių prancūziškų buvo dar tik 38. 1530 m. pastebimas tam tikras pastarosios dalies padidėjimas: iš 456 tais metais pasirodžiusių spaudinių prancūziškų buvo jau 121. 1549 m. iš 332 Paryžiuje išspausdintų knygų dar tik 70 buvo prancūziškos, o štai 1575 m. pastarosios persvėrė visas kitas, taip pat ir lotyniškas: iš 445 leidinių 245 buvo prancūziški. Tai buvo susiję su itin aktyvia reformacinės ir kontrreformacinės stovyklų raiška anų metų Prancūzijos sostinėje. Tyrinėtojai pastebi, kad nuo tų metų prancūziškos spaudos dalis jau niekad nebesumenko¹⁶. Panašių dalykų rastume ir kituose kraštuose. Pavyzdžiui, W. Semkowicziaus ir S. Kutrzebos paskelbtas svarbesniųjų Lenkijos ir Lietuvos valstybių raštų rinkinys¹⁷ rodo tam tikrą lenkiškų dokumentų gausėjimą apie 1569 m. Mat iki tol abiejų valstybių santykiuose buvo vartojama tikrai lotynų kalba. Liublino unijos dienomis paskutinysis Jogailaitis didesnę dalį raštų, ypač tų, kurie buvo skirti aneksuojamų Palenkės, Podolės, Voluinės ir Kijevo vaivadijų gyventojams, rašė nebe lotyniškai, o lenkiškai. Knygų senąja slavų kalba skaičiaus šuolį pastebime ir apie 1596 m. – Brastos unijos laikotarpį.

Kalbėti apie XV–XVII a. Lietuvos ir kitų Europos šalių spaudos kiekybines charakteristikas irgi keblu. Stichinių nelaimių ir žmoniškųjų negandų kupini šimtmečiai išsklaidė arba išvis sunaikino nemenką dalį viso knygų fondo. Apie pastarąjį šiandien galime spręsti tik remdamiesi įvairiais šaltiniais. Tad nenuostabu, kad statistiniai senųjų spaudos amžių duomenys įvairiuose tyrinėjimuose ne visuomet sutampa¹⁸. Vis dėlto išvelgti tam tikras knygos raidos tendencijas, be abejo, galima.

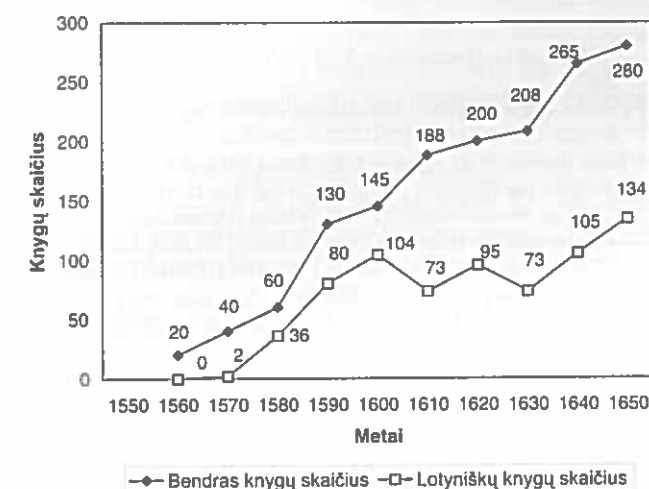
Preliminariais duomenimis, nuo spaudos išradimo iki 1700 m. visose pasaulio šalyse buvo išleista apie 1 milijonas 245 tūkstančiai pavadinimų knygų (XVI–XVII a. – per 1 214 300 pavadinimų)¹⁹. Negalutiniais duomenimis, LDK XVI a. išėjo apie 500, XVII a. – apie 5 000 leidinių lotynų, lenkų, rusų, lietuvių, vokiečių ir kitomis kalbomis²⁰. Tai sudarytų maždaug pusę procento visos tuo metu pasaulyje spausdintos produkcijos.

Lotyniška LDK knyga – tik lašas XV–XVII a. pasaulio spaudinių vandenyne. Visose planetos šalyse tuo metu pasirodė per 1 milijoną 214 tūkstančių 300 pavadinimų leidinių, o Lietuvos knygos lotynų kalba tesudaro apie 0,12% tos spausdintos produkcijos. Užtat LDK spaudinių visete lyginamasis lotyniškosios literatūros svoris yra reikšmingas, skaičiumi konkuruojantis su lenkiškomis knygomis. XVII a. LDK išėjo 818 spaudinių lenkų

kalba. Čia išleistų lotyniškų knygų mes užfiksavome 1123 (227 – XVI a., 896 – XVII a.). Kitomis kalbomis buvo spausdinama kur kas mažiau. Kirilicos šrifto knygų XVI–XVII a. išėjo 187²¹. Lietuviškų spaudinių tuo laikotarpiu Lietuvoje išleista 39²². Taigi, kaip matyti netgi iš šių ne visuomet tikslių duomenų, leidiniai lotynų kalba sudaro maždaug pusę XVI–XVII a. LDK spausdintos produkcijos²³. Tai atitinka tą leidybos padėtį, kuri tuo pat metu buvo susiklosčiusi Europoje.

Toliau pateikiama knygų leidybos LDK gausėjimo kreivė rodo lotyniškų spaudinių ir bendros produkcijos santykio raidą (bendras knygų skaičius paimtas iš: Topolska, Maria Barbara. *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku*. Wrocław, 1984. P. 98; lotyniškų knygų skaičius – autorės duomenys).

Knygų leidyba LDK 1560–1650 metais

Kaip matyti, 1560–1650 m. laikotarpiu lotyniški spaudiniai sudarė apie 46% visos LDK spausdintos produkcijos.

Šiandien mūsų sudarytą lotyniškų knygų repertuarą sudaro 1552 leidiniai (XV a. – 3²⁴, XVI a. – 358, XVII a. – 1191), arba 1412 pavadinimų (XV a. – 3, XVI a. – 337, XVII a. – 1072). 64 knygos buvo pakartotinais išleistos 139 kartus (XVI a. 18 pavadinimų knygų sulaukė 26 pakartotinių leidimų, XVII a. – 46 pavadinimų knygų buvo skelbtos 113 kartų). XVII a. knygų repertuare išskirtinos 23 pavadinimų knygos – kitur skelbtų veikalų perspaudai. Dažniausiai tai yra įvairaus religinio turinio knygos, išleistos Romoje, Krokuvoje ir perspaudintos Vilniuje. Keletas perspaudų yra grožinės literatūros kūrinių, skelbtų užsienyje ir po to išleistų Lietuvoje. Apskritai perspaudai sudaro apie 10% LDK lotyniškų knygų repertuaro (XVI a. – apie 7%, XVII a. – apie 12%). XVI a. lotyniškų knygų repertuare išskirtinas vienas atvejis,

kuomet tais pačiais metais skirtingi Vilniaus spaustuvininkai paskelbė tą patį veikalą: Pranciškaus Gradausko poema *Hodoeporicon Moschicum (Žygis į Maskvą)* 1582 m. Vilniuje buvo išspausdinta ir Danielio Lenčickio, ir Juozapo Karcano. Šis faktas iliustruoja konkurencijos pasireiškimą ir tam tikrą P. Gradausko kūrinio aktualumą.

Didžiąją lotyniškų knygų repertuaro dalį sudaro spaudiniai vien tik lotynų kalba. Apie 4% visų leidinių turi šiek tiek teksto ir kitomis kalbomis: lenkų, senąja graikų, hebrajų, lietuvių, italų ir kt. Maždaug 1,5% (18) XVII a. lotyniškų knygų sąrašo leidinių lygiagrečiai spausdina tekstą lenkų kalba – jie užfiksuoti ir lenkiškų Lietuvos knygų bibliografijoje.

Nėra lengva aptarti lotyniškosios produkcijos apimtį spaudos lankais. Mūsų surinkti duomenys neleidžia daryti svaresnių išvadų šiuo aspektu. Visų pirma, apie 26% mūsų pagal įvairius šaltinius užfiksuotų XV–XVII a. lotyniškų leidinių neturi fizinių duomenų charakteristikos. Antra, ne visi bibliografiniai šaltiniai, kuriais kartais tekdavo naudotis sudarant XV–XVI ir XVII a. lotyniškų knygų sąrašus, pateikia duomenis apie paginaciją²⁵. Tačiau, turint minty ankstesnius atskirų spausdintų leidybinės produkcijos tyrinėjimus, galima prielaida, jog gausesnė pavadinimų ir pakartotinių laidų LDK lotyniškoji spauda puslapių skaičiumi nusileido spaudiniams lenkų kalba. I. Petrauskienės duomenimis, Vilniaus akademijos spaustuviėje XVI a. išspausdintos 87 lotyniškos knygos, kurių bendras puslapių skaičius – 5682, tuo tarpu perpus mažesnė vienetų skaičiumi (40) produkcija lenkų kalba ne kažin kiek nusileidžia paginacijos apimtimi – 5653.

Vidutiniškai vienos XVI a. Vilniaus akademijoje spausdintos lotyniškos knygos apimtis – 65 puslapiai, lenkiškos knygos – 141 puslapis. XVII a. vidutinis vienos lenkiškos knygos, spausdintos ten pat, puslapių skaičius taip pat lenkia vidutinę lotyniškojo spaudinio apimtį: atitinkamai – 78,5 ir 62 puslapiai²⁶. Mūsų surinktais duomenimis, vidutinė vienos lotyniškos leidinio, išspausdinto XVI a. LDK, apimtis – apie 84 puslapius, vidutinis užsienyje spausdintos knygos puslapių skaičius – 93. Vidutinis XVII a. spausdinto lotyniško leidinio puslapių skaičius – 51 (LDK išspausdintos knygos apimtis – 49 puslapiai). Dar sykį pabrėžtina, jog dėl duomenų stokos kalbėti apie tiksliai lotyniškųjų spaudinių puslapių apimtį šiandien tebelieka problemiška. Juolab kad kiekybiniai užfiksuotų leidinių duomenys taip pat nėra pastovūs: juk, pavyzdžiui, šiandien mes vis randame naujų Akademijos spaustuviės leidinių, neužfiksuotų 1979 m. išleistame kataloge.

Poligrafinė XV–XVII a. knygų kokybė buvo pakankamai gera. Klaidų būta, bet nevengta ir naujų knygos dizaino raiškos formų; pastarosios metams bėgant vis labiau tobulėjo. Visos trys repertuare esančios XV a. lotyniškos knygos turi inicialą, vinjetę. Beveik pusė

lotyniškų XVI a. knygų taip pat apipavidalinta nors minimaliu puošybos elementu. Apie 20% leidinių puošta herbais, spaudos ženklais, frontispisais, kitokio pobūdžio iliustracijomis. Apie 60% XVII a. leidinių taip pat iliustruota. Šiuo laikotarpiu pagausėja frontispisais puoštų leidinių. Be to, LDK spausdintos knygos įgyja naujų puošybos elementų: portretų, siužetinių piešinių²⁷. XV–XVII a. visas tekstas arba tik antraštinis lapas spausdinamas ornamentiniuose bei linijiniuose rėmuose²⁸.

Didžioji LDK lotyniškų knygų dalis išspausdinta antikvos šrifto. Kai kuriose knygose antikva kaitaliojasi su kursyvu: šitaip išryškinamos reikalingos teksto dalys. Būta ir ištaisai kursyvu spausdintų knygų²⁹.

Visos trys XV a. knygos išspausdintos in quarto formatu. XVI a. knygų repertuare dominuoja tokiu pat formatu spausdinti leidiniai – apie 56%. In folio išspausdinta apie 4% knygų, in octavo – apie 8%, kelios kny-

gos (4) – dvyliktainiu ir tiek pat šešioliktainiu formatais. Be to, žinomas vienas lakštini (in plano) leidinys. XVII a. taip pat dominuoja ketvirtainio formato leidiniai – 36%. Padaugėja didelio formato – in folio – leidinių (27%). In octavo dydžiu išleista apie 10% XVII a. knygų, dvyliktainiu – apie 11%, mažesniu formatu – vienetai. Lakštinių XVII a. lotyniškų leidinių užfiksuota 7³⁰.

Taigi XVI–XVII a. LDK išspausdintų lotyniškų leidinių skaičius – maždaug pusė visos valstybėje įvairiomis kalbomis spausdintos produkcijos – liudija tvirtas lotynų kalbos vartojimo įvairiose gyvenimo sferose tradicijas. Šiuo laikotarpiu LDK ir už jos ribų išėjusios knygos lotynų kalba – turininga ir paklausī literatūra tiek tėvynėje, tiek užsienyje. Šį teiginį patvirtina gausios parkartotinės Lietuvos autorių lotyniškai parašytų veikalų laidos ir vertimai į kitas Europos šalių kalbas.

¹ Narbutienė, Daiva. XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų autoriai // Bibliografija : mokslo darbai. – 1999, p. 58-61; Narbutienė, Daiva. Tipologinė XVI-XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lotyniškų knygų charakteristika // Bibliografija : mokslo darbai. – 2001, p. 58-65; Narbutienė, Daiva. Lotyniškų knygų cenzūra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje XVI-XVII a. // Bibliografija : mokslo darbai. – 2002, p. 30-36.

² Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba. T. 1. 1547-1861. – Vilnius, 1960. – 728 p., 16 iliustr. lap.; XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos : kontrolinis sąrašas. – Vilnius, 1998. – 248 p.; Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi septimi decimi = XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas. – Vilnius, 1998. – 345 p. : iliustr.; XV-XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas = Index librorum latinorum Lituaniae saeculi quinti decimi et sexti decimi. – Vilnius, 2002. – 238, [1] p. : faks.

³ Книга Беларусі, 1517-1917 : зводны каталог. – Мінск, 1986. – 615 p. : iliustr.

⁴ Topolska, Maria Barbara. Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku. – Wrocław, 1984. – P. 118-121.

⁵ Николаев, Николай Викторович. Книжная культура Великого Княжества Литовского : автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. – Санкт-Петербург, 1997. – 39 с.

⁶ Plg.: Narbutienė, Daiva. LDK lotyniškų knygų asmeninėse XVI-XVII a. bibliotekose // Knygotyra. – T. 37 (2001), p. 138-152.

⁷ Функе, Фриш. Книговедение : исторический обзор книжного дела. – Москва, 1982. – P. 73.

⁸ Ten pat, p. 85.

⁹ Szejnkowska, Helena. Książka drukowana XV-XVIII wieku : zarys historyczny. – Wyd. 2, przejrzone i uzupełnione. – Wrocław, 1975. – P. 150.

¹⁰ Plg.: Chrościcki, Juliusz A. „Horatius Sarmaticus“. Dwa Antwerpские wydania „Lyricorum“ Sarbiewskiego z frontispisami wedle projektów Rubensa // O ikonografii świeckiej doby humanizmu. Tematy. Symbole. Problemy. – Warszawa, 1977. – P. 282-333.

¹¹ Steinberg, Sigfrid Henry. Five hundred years of printing. – New ed., rev. by John Trevitt. – [London; New Castle, De] : The British Library & Oak Knoll press, 1996. – P. 94.

¹² Iš 15 Moravijoje išspausdintų inkunabulų dvylika – lotynų kalba. Žr.: Vladimirovas, Levas. Knygos istorija : Senovė.

Viduramžiai. Renesansas. XVI-XVII a. – Vilnius, 1979. – P. 247.

¹³ Febvre, Lucien, Martin, Henri-Jean. The coming of the book : the impact of printing, 1450-1800. – London, 1984. – P. 321, 332.

¹⁴ Kaip nurodo S. H. Steinbergas, Frankfurto ir Leipcigo knygų mugėse parduodamų lotyniškų ir vokiškų leidinių proporcija 1650 m. buvusi tokia: 71 : 29. Vėliau lyginamasis lotyniškios spaudos svoris ėmė kisti vokiškųjų leidinių naudai: 38 : 62 (1700 m.), 28 : 72 (1740 m.) ir 4 : 96 (1800 m.). Steinberg, Sigfrid Henry. Five ..., p. 54-55.

¹⁵ Febvre, Lucien, Martin, Henri-Jean. The coming of the book ..., p. 330.

¹⁶ Ten pat, p. 321.

¹⁷ Akta Unji Polski z Litwą, 1385-1791 / wydali: Stanisław Kutrzeba, Władisław Semkowicz. – Kraków, 1932. – LVI, 571 p.

¹⁸ Apie spaudos tarptautinės statistikos patikimumo problemą išsamiau: Колмаков, П.К. Мировая статистика книжной продукции и опыт исчисления ее итогов от начала книгопечатания // Книга : исследования и материалы. – Москва, 1968. – Сб. 16, p. 72-81.

¹⁹ Plg. lentelę: Iwinski, M.B. La statistique internationale des imprimés : résultats généraux rapport présenté au Congrès International de Bibliographie et de Documentation (1910) au nom de l'Institut International de Bibliographie, par M. B. Iwinski // Bulletin de l'Institut International de Bibliographie. – Bruxelles, 1911. – [T.] 16, p. 6.

²⁰ Šie apytikriai duomenys paimti iš: Knygotyra : enciklopedinis žodynas. – Vilnius, 1997. – P. 182. Manytume, kad bendras XVII a. LDK knygų išleidimo skaičius kiek perdėtas.

²¹ Duomenys paimti iš: Книга Беларусі 1517-1917 ..., p. 130.

²² Duomenys pateikti pagal lentelę: Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba ..., t. I, p. XII.

²³ Deja, kol neturime išleisto XVI a. lenkiškų knygų katalogo, galime spėti, jog LDK panašiai tiek pat kiek lotyniškų buvo išspausdinta ir knygų lenkų kalba.

²⁴ Visos trys knygos išleistos užsienyje. Išsamiau apie jų įtraukimą į repertuarą žr.: XV-XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas ..., p. 13-14.

²⁵ Pvz., Wrocław Osolińskich bibliotekos senosios polonikos katalogo sudarytojai nenurodo leidinių puslapių skaičiaus. Plg.: Katalog starych druków biblioteki zakładu narodowego im. Ossolińskich : polonica wieku XVII. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1991-1995. – T. 1-6.

²⁶ Plg. lenteles: Petrauskienė, Irena. Vilniaus akademijos spaustu-
vė, 1575-1773. – Vilnius, 1976. – P. 181-182.

²⁷ Puikiais Aleksandro Tarasevičiaus raižytais buities vaizdeliais puoštą apie 1680 m. Vilniaus akademijoje išleistas apeigynas *Rosarium et officium B. Mariae Virginis ...*

²⁸ Tokia puošyba ypač būdinga J. Mollino leidiniams.

²⁹ Pvz., J. Mollino spaustuveje 1596 m. išspausdintos trys kalbos *Orationes tres*. Knygą spaudai parengė Joannes Rivius.

³⁰ Apie 20% XVI-XVII a. lotyniškų knygų formatas nežinomas.

Summary

The Statistical Analysis of Latin Books of the Grand Duchy of Lithuania of the 15th–17th Centuries

Daiva NARBUTIENĖ

The purpose of the present article is an exposure of the quantitative rate of Latin books of the period of their development in the Grand Duchy of Lithuania (GDL) that is in the 15th–17th centuries. The rate shows the account of Latin books in comparison with the printings in another languages. It will be important for everyone who proves to estimate more definite proportions of the multilingual printings of GDL of the 15th–17th c.

The repertory of Latin books made by the author of the present article includes 1552 printings (3 of 15th, 358 of 16th and 1191 of 17th c) or 1412 titles (3 of 15th, 337 of 16th, and 1072 of 17th c). 1123 Latin books from this amount appeared in GDL (227 in the 16th, 896 in 17th c). 3 printings of 15th c appeared abroad. Books in another languages made a smaller part of the production. For example, we know about 818 Polish books printed in GDL in 17th c. 187 Cyrillic printings appeared

during the 16th–17th c in Lithuania. 39 Lithuanian books appeared at the same time. According to this we assert that Latin books made about a half of printing production of the Grand Duchy of Lithuania in the 15th–17th c. This amount corresponds to the position of Latin printings in Europe at the same time.

The greatest part of the repertory consists of the books printed only in Latin. About 4% of repertory falls to the printings including short texts in another languages: Polish, ancient Greek, Hebrew, Lithuanian, Italian, etc. And about 1,5% of Latin books of the 17th c has a parallel text in Polish.

The stock of the Latin books of the GDL – about a half of printing production of the Grand Duchy of Lithuania of the 15th–17th c in all languages – points to steady traditions of using Latin in Lithuania at that period.